

Wojciech Maciejowski

Meteora – święte klasztory Grecji

1. Wprowadzenie

Zespół prawosławnych klasztorów Meteora (Metéora Monastiria) jest drugim pod względem rangi i wielkości centrum monastycznym na terytorium Grecji, po republice mnichów Świętej Góry Athos (Ágion Oros). Klasztory Meteora pełnią zarazem rolę ośrodka pielgrzymkowego wyznawców prawosławia, jak również stanowią jedną z większych atrakcji turystycznych kraju, którą co roku odwiedza ponad milion osób.

Cały kompleks monasterów znajduje się na północno-zachodnim obrzeżu Niziny Tesalskiej (środkowa Grecja), blisko miejscowości Kalambaka i Kastraki, 65 km na zachód od Larisy. Zajmuje on skraj pagórkowatego płaskowyżu, zbudowanego ze skał piaszczystych i zlepieńców. Zostały one uformowane z luźnych osadów piaszczysto-żwirowych, które w oligocenie podlegały akumulacji jako piedmontowy stożek deltowy¹. Późniejsze procesy denudacji i erozji spowodowały silne rozczłonkowanie bloku skalnego na osobne masywy, w formie strzelistych wież, baszt i iglic, których wysokość względna dochodzi nawet do 400 m. Płaskowyż ten na północnym wschodzie przechodzi w pasmo górskie Antichasia, natomiast na zachodzie i południu stromo opada ku malowniczej dolinie rzeki Pinios, oddzielającej go od łańcucha górskiego południowego Pindosu. Dużą część obszaru pokrywają zarośla makii i rzadkie lasy dębowe.

Termin Meteora został przyjęty od nazwy największego klasztoru – Meteoris, co w języku greckim tłumaczy się jako „zawieszony pomiędzy niebem a ziemią”. Cały zespół monastyczny Meteora uważany jest za jeden z najcenniejszych zabytków sztuki bizantyjskiej z XIV w.², a w 1988 r. został wpisany na listę obiektów Światowego Dziedzictwa UNESCO. Z kolei w 1990 r. Święty Synod Kościoła Greckiego specjalnym postanowieniem ogłosił cały obszar Meteora za „miejsce święte, niezmiennie i nienaruszalne, w którym każdy Pielgrzym zobowiązany jest uszanować świętość Meteor i zachowywać się tam z należyтым szacunkiem i porządkiem”, które to postanowienie ratyfikował grecki parlament w 1995 r.³

2. Historia osadnictwa

Początki osadnictwa w skałach Meteora zacierają się w licznych podaniach i legendach. Niemniej jednak uważa się, że pierwsi eremici pojawili się tutaj jeszcze przed X w. Mieszkali oni samotnie, wiodąc ubogi żywot w swoich pustelniach, które najczęściej stanowiły jaskinie i nisze skalne. Pustelnicy, poddający się zasadom ścisłej reguły wyrzeczeń, milczenia i pokuty, zakładali w pobliżu swoich siedzib małe modlitewnie - prosefchadia, gdzie pogrążali się w modlitwie, oddawali się medytacjom i studiom ortodoksyjnych tekstów religijnych⁴. Wielu z nich dążąc do całkowitej izolacji, mającej służyć pełniejszej kontemplacji duchowej oraz oderwaniu się od tego co ziemskie, a jednocześnie przebywania bliżej nieba i Boga, wspinano się na szczyty okolicznych skał. Źródła historyczne podają, że jednymi z pierwszych pustelników byli: Varnavas, który przybył tutaj ok. połowy X w. oraz Andronikos z Krety, który osiedlił się około 1020 r.

Z biegiem czasu eremici zaczęli organizować się w pustelnicze wspólnoty i wznosić coraz większe świątynie. Na przełomie XI i XII w. powstała pierwsza wspólnota Skita Doupianis (zwana również Stagon), jeszcze bez ustalonej formuły zakonnej. Jej centrum stanowiła cerkiew p.w. Matki Boskiej Bogurodzicy⁵. Powstanie tej wspólnoty uznawane jest za początek życia zakonnego jako zorganizowanej społeczności klasztorów w Meteorach. W 1336 r. z przeludnionej Góry Athos przybył mnich Athanasios (św. Atanazy Meteoroya) oraz jego ojciec duchowy mnich Gregorios. Na wielkiej platformie skalnej zwanej Platylito (Szeroka Skała), Athanasios z pomocą grupy 14 mnichów rozpoczął budowę pierwszego wielkiego monasteru, nadając mu nazwę Wielkiego Meteoronu (Megálon Meteórou). Jednocześnie ustanowił w nowym klasztorze wyjątkowo surową, ascetyczną regułę, określił struktury działania i zorganizował tryb życia wspólnoty mnichów⁶. Od tego momentu rozpoczyna się okres świetności klasztorów Meteora. Od końca XIV w. odnotowano stały napływ mnichów, których przyciągała zarówno magia krajobrazu tych okolic, jak ich duża niedostępność, zapewniająca bezpieczeństwo przed napadami i złodziejami. Stałe zwiększanie się liczby mnichów zaowocowało wybudowaniem w przeciągu następnych dwustu lat kolejnych 23 klasztorów oraz ogromnej liczby pojedynczych kaplic, słupów i pustelni. Charakterystyczne dla architektury tych klasztorów były spadziste sklepienia i drewniane galerie – arkady. Jedyny dostęp zapewniały długie drabiny oraz specjalne sieci, którymi wciągano mnichów i żywność. Do najważniejszych nowych klasztorów należały⁷: klasztor św. Trójcy (Agías Triádos), klasztor św. Stefana (Ágios Stéfanos), klasztor Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny (Ypapandi), klasztor Russanu (Agías Varvários), klasztor Warlaam (Varlaám), klasztor św. Jerzego Chruścianego (Ágios Gheórghios Mandilás), klasztor św. Mikołaja Anapafsa (Ágiou Nikoláou Anapavsás), klasztor Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny (Kimissis Theotókou), klasztor św. Mikołaja Bandowa-Kofina (Ágios Nikoláos Bántovas), klasztor św. Apostołów (Ágii Apóstoli), zwany też Kallistu, klasztor św. Grigoriosa (Ágios Grigórios), klasztor św. Antoniego (Ágios Antónios), klasztor Wszchemogącego (Pantokrátor), klasztor św. Jana Chrzciciela (Pródromos), św. Klasztor (Agía Moní), klasztor Najwyższej (Ipsilótéra), zwany też Kaligrafon, klasztor św. Modesta (Ágios Móthestos), klasztor Alissos (Ágios Álissos), zwany też św. Piotra Apostoła, klasztor św. Ducha (Ágion Pnévma), klasztor Matki Boskiej z Mykani.

Na przełomie XVI i XVII w. istniało w Meteorach prawdziwie zorganizowane państwo klasztorne (Monastyczne Skalne Państwo Świętych Meteorów), wspomagane przez przywileje i dary, które składane były przez pobożnych władców i arystokratów. Najbogatsze klasztory gromadziły skarby, czerpiąc zyski z posiadłości ziemskich podarowanych im w Tesalii, Wołoszczyźnie czy Mołdawii. Od XVIII w. notuje się powolny upadek monasterów w Meteora. Przyczyniły się do niego czynniki ekonomiczne (np. brak finansów na remonty klasztorów), spadek zainteresowania życiem klasztornym (znaczący spadek liczby mnichów) oraz konflikty o władzę. Do czasów dzisiejszych z dawnych 24 tętniących życiem monasterów pozostało tylko 6, które są nadal czynne i udostępnione do zwiedzania (ryc. 1), natomiast świadectwem istnienia kilkunastu innych są wyłącznie ruiny.

3. Klasztory aktualnie czynne

3.1. Klasztor Przemienienia Pańskiego czyli Wielki Meteoron (Megálou Meteórou)

Ten największy i najważniejszy klasztor usytuowany jest na szczycie ostańca zwanego Meteoron (dawniej Platylito), którego wysokość bezwzględna dochodzi do 613 m n.p.m., natomiast względna ponad koryto rzeki Pinios osiąga 475 m. Sam monaster zajmuje południowo-wschodni fragment szerokiej i płaskiej platformy skalnej, której powierzchnia dochodzi do 5 ha. Pierwszy kościół (katholikon) pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego, został wzniesiony w latach 1387-1388 przez św. Atanazego. W XV i XVI w. był przebudowany, co potwierdza napis na południowej ścianie sanktuarium: *„Ten nowy wielce szacowny kościół naszego Pana Jezusa Chrystusa został wzniesiony od fundamentów ciężka pracą i z funduszy najbardziej błogosławionego z naszych ojców i założycieli Atanasiosa i Joasafa w roku 1388 i był ponownie odbudowany i ozdobiony poprzez troskę i wysiłki najmniejszego z braci w roku 1484 (...)”*⁸. Świątynia stylem nawiązuje do monasterów z Góry Athos. Powstała na planie krzyża, kopuła złożona jest z 12 ścian, a ściany są zdobione malowidłami przedstawiającymi sceny religijne, postaci boskie i świętych męczenników. Wspaniały ołtarz został wyrzeźbiony w drewnie i pozłocony. Obok głównego sanktuarium znajdują się tu jeszcze trzy inne wzniesione w późniejszym okresie małe kościoły: św. Atanazego, św. Jana Proroka oraz św. Konstantyna. Klasztor ten przez bardzo długi okres posiadał znaczące przywileje i miał pod sobą okoliczne klasztory i pustelnie. Do 1923 r. do klasztoru dostawano się po sznurkowej, wiszącej drabince lub przy pomocy specjalnej powietrznej sieci (wrizoni). Aktualnie do klasztoru wiodą wyciosane w skałach (głównie dla turystów) korytarze i kamienne schody. W zachowanych zbiorach klasztoru znajdują się liczne relikwie świętych, m.in. czaszki założycieli Joasafa i Atanazego. Uwagę zwracają wota wielu bizantyjskich cesarzy i patriarchów, krzyże, obrazy i cenne rękopisy, wraz z powstałym w 1650 r. „Rejestrem Meteorskim”, stanowiącym dziś jeden z najważniejszych dokumentów, dających świadectwo dawnej świetności Skalnego Państwa Świętych Meteorów.

3.2. Klasztor Warlaam (Varlaám)

Klasztor Warlaam usytuowany jest na niewielkim ostańcu skalnym (ok. 1 ha), wznoszącym się 595 m n.p.m., zaledwie 400 m na południowy wschód od klasztoru Przemienienia Pańskiego. Początkowo istniała tu pustelnia założona przez św. Warlaama, który osiedlił się na szczycie skały w ostatniej dekadzie XIV w., budując mały kościół pod wezwaniem Trzech Biskupów i kilka cel⁹. Po jego śmierci zabudowania popadły w ruinę. Dzisiejszy klasztor wzniesiony został w latach 1517-1518 na gruzach poprzedniego, przez dwóch braci śś. Teofanisa i Nektariusza, którzy przenieśli się tu z Janiny (Ioannina), z klasztoru położonego na wyspie na jeziorze Pamvotida. Legenda głosi, że bracia szybko zyskali uznanie okolicznych mieszkańców przepędzając smoka zamieszkującego szczelinową jaskinię Drakospelia, u podnóżu szczytu skały¹⁰. Święci bracia najpierw odbudowali kościół Trzech Biskupów, a następnie wzniesli kaplicę Zwiastowania oraz kościół (katholikon) Wszystkich Świętych, ten ostatni w 1542 r., w stylu monasterów z Góry Athos. Liczne malowidła na ścianach monasteru powstawały stopniowo. Pierwsze freski zostały namalowane w 1548 r. przez Franco Catellano, artystę reprezentującego szkołę kreteńską. Malowidła pochodzące z 1566 r. stanowią dzieło braci Franco i Georgiosa Kontari, a jeszcze późniejsze z 1637 r. wykonane zostały przez mnichów Kirylla i Stergiosia. Freski obrazowo i realistycznie ukazują życie ascetycznych pustelników, a także sceny rodzajowe jak Wniebowstąpienie Chrystusa czy Sąd Ostateczny. Muzeum klasztorne słynie z XV-wiecznych manuskryptów oraz ikon będących dziełem Emanuela Tsanesa. W zbiorach zachowały się również relikwie świętych, stare habity, srebrne naczynia liturgiczne, krzyże, pas właścicieli klasztoru oraz haftowane złotem epitafium Jezusa¹¹. Pomimo tego, iż na początku lat 20. XX w. wykuto w skale schody umożliwiające dojście do klasztoru początkowo dla rzeszy mnichów i pielgrzymów, a później również turystów, do dziś w świetnym stanie zachowała się stara wieża wyciągowa ze stromą platformą i wielkim kołowrotem, na który była nawijana lina. Sieć (wrizoni) używana niegdyś do przewozu mnichów, służy obecnie do transportu żywności, wody i innych artykułów potrzebnych duchownym, stanowi też swoistą atrakcję turystyczną. Duże wrażenie na szczytowej platformie skalnej robi również widok pięknego ogrodu, uprawianego do dzisiaj przez mnichów.

3.3. Klasztor św. Mikołaja Anapafsa (Agíou Nikoláou Anapavsás)

Klasztor św. Mikołaja Anapafsa (czyli św. Mikołaja Odpoczywającego) jest najbardziej na zachód wysuniętym spośród dzisiaj czynnych klasztorów i zarazem pierwszym przy asfaltowej drodze dojazdowej prowadzącej do Meteora. Powstał na stosunkowo niewysokim, pojedynczym ostańcu skalnym, o bardzo niewielkiej powierzchni szczytowej (zaledwie kilkaset m²), dlatego zabudowania są kilkukondygnacyjne. Na pierwszej kondygnacji znajduje się kościół św. Mikołaja oraz refektarz mnichów, natomiast na drugim mieszczą się cele mnichów, kościół św. Jana Chrzciciela i kaplica (tzw. osteofilakio), zawierająca kości i czaszki zmarłych mnichów. Z tego poziomu wybudowano schodki na leżący wyżej taras, z którego na szczyt ostańca, zwieńczonego malowniczą dzwonnica prowadzi kamienna ścieżka. Klasztor został

założony w ostatnich latach XV w. (prawdopodobnie na ruinach starszego). Kościół (katholikon) wybudowano w XVI w. dzięki fundacji metropolity Larisy – Dionizosa i mnicha Nikanorosa z Kalambaki. Chlubą klasztoru są wspaniałe XVI-wieczne freski w głównej kaplicy autorstwa malarza Theofanesa Strelitzasa zwanego Bafa, reprezentującego szkołę kreteńską. Popadający powoli w ruinę i przez pewien czas zupełnie pusty klasztor, od kilkunastu lat podlega stopniowej odnowie i aktualnie jest ponownie zamieszkały przez kilku mnichów.

3.4. Klasztor Russanu (Agías Varváras)

Klasztor Russanu powstał w centrum świętej przestrzeni Meteora, na szczycie odosobnionej skalnej wieży o wysokości ponad 50 m. Zabudowa klasztoru zwieńcza cały szczyt skały, ale też część budynków przylega do jej południowo-wschodniej ściany. Legenda głosi, że jako pierwszy osiedlił się tutaj Rusanos (od jego imienia ma pochodzić nazwa klasztoru), ale istnieją również niepotwierdzone źródła, które za budowniczych klasztoru w 1388 r. uznają dwóch mnichów – Benedykta i Nikodema¹². W 1545 r. klasztor został przebudowany za zgodą Wizariona, metropolity Larisy. Właśnie wtedy wzniesiony został w stylu athoskim kościół Przemienienia Pańskiego, a jego budowę nadzorowało dwóch braci z Janiny, mnisi Joasaf i Maksimos¹³. Wnętrze świątyni pokrywają malowidła datowane na 1560 r.¹⁴ Przedstawiają m.in. Sąd Ostateczny czy życie świętych męczenników. Kilka z fresków poświęconych jest św. Barbarze (Varvára) męczennicy, która jest patronką klasztoru. Nad drzwiami do nawy głównej został umieszczony napis: „*Ten wszechszacowny i święty kościół Pana Boga Naszego Zbawcy Jezusa Chrystusa Przemienionego ozdobiono z pomocą, poprzez wysiłek i z funduszy Pana Arseniosa, błogostawionego wśród mnichów opata tego szacownego klasztoru, w roku 1561 20 dnia miesiąca listopada...*”¹⁵. Jeszcze w końcu XIX w. do klasztoru można było się dostać wyłącznie za pomocą sznurowej drabiny, ale później zbudowano dwa mostki, łączące szczyt skały z przeciwnym zboczem¹⁶. Od 1950 r. klasztor Russanu jest klasztorem żeńskim, aktualnie zamieszkałym przez 5 sióstr.

3.5. Klasztor św. Trójcy (Agías Triádos)

Jednym z najbardziej charakterystycznych widoków Meteorów jest panorama gór Pindos z klasztorem św. Trójcy na pierwszym planie. Klasztor ten położony jest na dość płaskiej wierzchołku ostańca skalnego o wys. 575 m n.p.m. i powierzchni niecałych 5 ha, który opada do wąwozu Sopotos przewieszoną ścianą skalną, o wys. prawie 300 m. Data powstania klasztoru do dziś budzi wątpliwości naukowców. Zapisy przywódcy Symeona Uresi zawierają informacje, że już w 1362 r. istniał tu zorganizowany zespół klasztorny¹⁷. Z kolei zgodnie z tradycją za założyciela uznaje się mnicha-pustelnika Dometiosa, który miał wnieść pierwszą kaplicę w 1458 r.¹⁸ Zabudowania klasztorne składają się dzisiaj z dwóch kościołów, refektarza i wieży z kołowrotem, a ponadto kilkunastu cel dla mnichów i zbiorników na wodę deszczową. Kościół (katholikon) pod wezwaniem św. Trójcy został wzniesiony w 1476 r. jako typowa świątynia bizantyjska. Budynek powstał na planie krzyża, z dwiema kolumnami

i małą kopułą. W nawie głównej znajduje się ikonostas z 1622 r., z malowidłami ukazującymi Jezusa Chrystusa. W 1689 r. świątynia została przebudowana, a w latach 1692 i 1741 ozdobiona freskami. Na samym szczycie znajduje się mała rotunda św. Jana Chrzciciela, wykuta w skale w 1682 r., o czym świadczy napis nad wejściem: „(...) ręką Nikodimosa mnicha biednego i w łachmany odzianego ZPq (1682)”¹⁹. Jej wnętrze zdobią piękne freski, które stanowią dzieło mnichów Damaskinosa, Iona i Arsenisa²⁰. W 1956 r. budynki klasztoru św. Trójcy znacznie ucierpiały w wyniku silnego trzęsienia ziemi, jakie nawiedziło środkową Grecję²¹. Dawniej pielgrzymi dostawali się do klasztoru po drabinie sznurowej lub w sieci, ale w 1925 r. w skale został wykuty tunel i 140 stopni skalnych, które prowadzą na szczyt. Sami mnisi, których żyje tu zaledwie trzech dostają się do klasztoru za pomocą specjalnej kolejki elektrycznej. Oprócz modlitw zajmują się uprawą warzyw i drzew owocowych w przyklasztornym ogrodzie, jak też obsługą turystów, których częstują wyrobami cukierniczymi własnej produkcji.

3.6. Klasztor św. Stefana (Ágios Stéfanos)

Klasztor św. Stefana jest najbardziej na południe wysuniętym monasterem Meteorów. Ze względu na łatwą dostępność został najwcześniej zasiedlony, a pierwsze ślady życia monastycznego pochodzą już z 1192 r. Aktualnie skała, na której znajduje się klasztor, połączona jest mostem zwodzonym (dł. 8 m) z pobliskim wzgórzem Kulkula. Za fundatorów klasztoru w dzisiejszej postaci uznaje się św. Antoniego Cantacuzene i św. Filoteusza. Pierwszą świątynią był kościół św. Stefana, który wzniesiono w 1545 r. na podwalinie starszej świątyni, pochodzącej prawdopodobnie z końca XIII w.²² Stanowi go niewielki kościółek z drewnianym dachem oraz późnobizantyjskimi freskami (XVI w.). Nowszy, zbudowany przez Theofanisa i Ambroziosa w 1798 r., kościół św. Haralambosa (Charalamba) jest wybudowaną w stylu athoskim świątynią o trzech kopułach, która zawiera piękny drewniany ikonostas i relikwie (głowa) swojego patrona. Ostateczny kształt klasztor otrzymał w latach 1850-1857, kiedy dobudowano refektarz i inne budynki.

Klasztor św. Stefana pełnił ważną rolę w dziejach ojczystego kraju, np. w okresie tzw. walk macedońskich mieścił się tutaj sztab generalny, ponadto jego działalność wiele wniosła do greckiej nauki i oświaty. W zamienionym na muzeum klasztorowym refektarzu znajdują się manuskrypty, wyszywane złotem szaty liturgiczne, późnobizantyjskie ikony, krzyże i rzeźby. W okresie drugiej wojny światowej i wojny domowej zabudowania klasztorne zostały częściowo zniszczone, co spowodowało, że obiekt ten na pewien czas popadł w ruinę. Od 1961 r. jest to klasztor żeński zamieszkały przez grupę ponad 20 mniszek, które starają się przywrócić mu jego wcześniejszą świetność.

4. Klasztory nieczynne i w stanie ruiny

4.1. Klasztor Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny (Ypapandí)

Klasztor Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny jest najbardziej na północ wysuniętym klasztorem w Meteorach. Zajmuje długą i wąską niszę skalną, mającą

miejscami charakter jaskini, która znajduje się w obrębie wysokiej, pionowej ściany skalnej. Założycielami klasztoru byli mnich Neilos i przeor klasztoru Doupiani. Do czasów dzisiejszych zachowały się cele mnichów, refektarz i kaplica (katholikon), ozdobione pięknymi malowidłami, które przedstawiają żywoty świętych. Istnieje plan udostępnienia klasztoru dla turystów po zakończeniu trwającej w nim renowacji.

4.2. Klasztor św. Mikołaja Bandowa-Kofina (Ágios Nikoláos Bántovas)

Ten wybudowany prawdopodobnie około 1400 r. klasztor, wymieniony został w 1650 r. w „Rejestrze Meteorskim”²³. Mała niszka kościółka pod wezwaniem św. Mikołaja z Badowy powstał wewnątrz niszy skalnej (częściowo wydrążonej przez mnichów), znajdującej się w ostańcu skalnym między Kastraki a Kalambaką. Na przełomie XVII i XVIII w. znacznie podupadł, ale w XIX w. został odnowiony o czym świadczy wykuty w skale nad wejściem napis: „*Ten oto kościół św. Mikołaja z Badowy został odbudowany z pomocą Ignatiosa mnicha, który kiedyś służył w klasztorze św. Stefana a później przybył tutaj 1876*”²⁴. W drodze do klasztoru mija się trzy oddzielne nisze połączone ze sobą drabinami. Ostatnia z drabin sięga samej platformy klasztoru, gdzie znajduje się zbiornik na wodę opadową i sieć (wri-zoni), którą duchowni transportowani byli do góry. Aktualnie klasztor znajduje się w stanie silnej dewastacji.

4.3. Klasztor św. Apostołów (Ágii Apóstoli)

Klasztor Św. Apostołów, zwany również Kallistu, istniał w południowo-zachodniej części ogromnego masywu skalnego nazywanego Agia, wznoszącego się nad Kalambaką, na wys. 630 m n.p.m. Ślady obecności tego monasteru pozostały do dziś jedynie w postaci resztek malowideł na ścianach, zbiorników na wodę i wyciętych w skale schodków, a także w dokumentach – „Rejestrze Meteorskim” oraz pismach Neofitosa, biskupa Larisy, pochodzących z połowy XVII w.

4.4. Klasztor Wszchemogącego (Pantokrátor)

Ruiny klasztoru Wszchemogącego leżą na północnych stokach ostańca skalnego Doupiani. Klasztor działał od przełomu XIV i XV w., ale nie został wyjaśniony fakt, kto był jego fundatorem. Legenda głosi, że założycielem klasztoru był tutejszy mnich Neofitos, natomiast fragment *Historii współczesnej* z 1436 r. wymienia mnicha Serapiona jako jego twórcę.

4.5. Klasztor św. Jana Chrzciciela (Pródromos)

Mała niszka klasztor pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela mieścił się na niewysokiej, bardzo wąskiej iglicy, tuż obok klasztoru św. Mikołaja Anapafsa. Jego powstanie datowane na lata 1634-1653 potwierdzają stare manuskrypty i raport przekazany ówczesnemu wojewodzie Ioannisowi Vasiliosowi. Obecnie na szczycie ostańca (ok. 30 m²) widoczne są głównie resztki murów.

4.6. Św. Klasztor (Agía Moní)

Św. Klasztor znajdował się na wysokiej, skalnej iglicy leżącej tuż obok klasztoru Warlaam. Widoczne dziś fragmenty murów stanowią pozostałość po renowacji klasztoru, która miała miejsce na początku XVII w. Fakt ten dokumentuje sygilla patriarchy Tymoteusza II z 1614 r., mówiąca o grupie ponad 20 mnichów, która podniosła klasztor z ruin i poświęciła Matce Boskiej.

4.7. Klasztor Najwyższej (Ipsilotéra)

Klasztor Najwyższej, zwany też Kaligrafonem, został założony w 1347 r. przez Paschalisa z Kalambaki, na wysokim skalnym masywie zwanym Ipsilotéra, którego wysokość przekracza 600 m n.p.m. Tutaj znajdowała się pracownia kaligrafii i przepisywania ksiąg, z której pochodzą liczne manuskrypty zachowane do dnia dzisiejszego. Aktualnie po jego działalności pozostały wyłącznie ślady w postaci ruin i coraz bardziej zacierających się naskalnych fresków.

4.8. Klasztor św. Modesta (Ágios Móthestos)

Zachowane do dzisiaj ruiny tego klasztoru odnaleźć można na ostańcu skalnym Modi (wys. 630 m n.p.m.) wznoszącym się pionową ścianą o wys. ponad 300 m nad wąwozem Sopotos, po przeciwnej stronie klasztoru św. Trójcy. Zachowane dokumenty wskazują, że klasztor z pewnością czynny był co najmniej od XII w. aż po początki XVIII w.

4.9. Klasztor Alissos (Ágios Álissos) czyli klasztor św. Piotra Apostoła

Nazwa klasztoru Alissos pochodzi od ogromnej skały, na szczycie której został on założony. Wznosi się ona nad Kalambaką, na wys. 630 m n.p.m., co czyni ją jedną z najwyższych w okolicy. W północnej części jej szczytowego plato (pow. ponad 5 ha) powstał około 1400 r. klasztor pod wezwaniem Adoracji św. Piotra Apostoła, który czynny był co najmniej do końca XVII w.

4.10. Klasztor św. Ducha (Ágion Pnévma)

Małe klasztor św. Ducha założony został na stromej skale wznoszącej się tuż nad wioską Kastraki. Prowadzi do niego wykuta w skale wąska ścieżka, która biegnie wzdłuż szczeliny skalnej. Kilkanaście metrów pod szczytem skały odnaleźć można wykuty w skale ołtarz, zbiorniki na wodę opadową i grobowiec założyciela klasztoru. Ponadto są tu bardzo silnie zniszczone freski naskalne oraz kilka zrujnowanych cel mnichów.

5. Znaczenie zespołu monastycznego w Meteorach

Zespół klasztorny w Meteorach stanowi niewątpliwie jeden z najbardziej wyjątkowych w skali europejskiej kompleksów monastycznych prawosławia. Świadczy o tym pozycja tego miejsca jako:

- a) ważnego miejsca kultu i lokalnego ośrodka pielgrzymkowego wyznawców prawosławia,
- b) historycznego ośrodka kultywującego grecką świadomość narodową i podtrzymującego ducha narodu greckiego, zarówno podczas panowania tureckiego, jak i okupacji w czasie drugiej wojny światowej,
- c) miejsca, którego unikatowy w skali europejskiej krajobraz (zarówno naturalny, jak i kulturowy) stanowi świetną promocję Grecji na arenie międzynarodowej, wzmocnioną dodatkowo przez m.in. wpisanie go na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO w 1988 r.,
- d) jednego z najważniejszych celów turystyki jedno- i dwudniowej na terytorium Grecji; w ofercie każdego z ośrodków turystyczno-wypoczynkowych lądowej części Grecji organizowane są wyjazdy autokarowe dla grup zorganizowanych do klasztorów w Meteorach, a dobrze rozwinięta infrastruktura turystyczna (hotele, pola namiotowe, kempingi, kwatery prywatne) w okolicznych miejscowościach Kalambaka i Kastraki pozwala na dłuższe pozostanie tutaj turystom indywidualnym;
- e) częstego celu jedno- i kilkudniowych pobytów amatorów wspinaczki i paralotniarstwa (zarówno z kraju jak i zagranicy), dla których pionowe ściany i baszty skalne w Meteorach stanowią kolejne wyzwanie

Przypisy:

¹ Wg A. Philipson, *Thesalia and Epirus*, 1897, za: *Meteora. Święte skały i ich historia*, E.O.T., Kalambaka, 2000, s. 104.

² R. Janiec, *Meteory - „Klasztory Zawieszone w Niebie”*, „Peregrinus Cracoviensis”, 1996, z. 4, s. 193-201.

³ L. Degiorgio, *Holy Monastery of the Grand Meteoron*, Kalambaka, 1987, ss. 26.

⁴ *Meteora. Święte skały i ich historia*, E.O.T., Kalambaka, 2000, ss.104.

⁵ L. Degiorgio, op. cit.

⁶ R. Janiec, op. cit.

⁷ *Meteora. Święte skały i ich historia*, op. cit.

⁸ *Meteora. Święte skały i ich historia*, op. cit.

⁹ *Meteora*, G. Tzioras (red.), E.O.T., Kalambaka, 1999, ss.25.

¹⁰ S. Marker, *Meteora*, Efstathiadis & Sons, 1984, ss. 76.

-
- ¹¹ R. Janiec, *op. cit.*
- ¹² R. Janiec, *op. cit.*
- ¹³ S. Marker, *op. cit.*
- ¹⁴ L. Degiorgio, *op. cit.*
- ¹⁵ *Meteora. Święte skały i ich historia, op. cit.*
- ¹⁶ *Meteora, op. cit.*
- ¹⁷ L. Degiorgio, *op. cit.*
- ¹⁸ *Meteora. Święte skały i ich historia, op. cit.*
- ¹⁹ *Meteora. Święte skały i ich historia, op. cit.*
- ²⁰ *Meteora, op. cit.*
- ²¹ S. Marker, *op. cit.*
- ²² *Meteora, op. cit.*
- ²³ *Meteora. Święte skały i ich historia, op. cit.*
- ²⁴ *Meteora. Święte skały i ich historia, op. cit.*

Meteora – the Sacred Monasteries of Greece

(SUMMARY)

The complex of Orthodox monasteries of Meteora (Metéora Monastiria) is the second most important and the second largest monastery centre in Greece, after the republic of the monks of the Sacred Mount Athos (Ágion Oros). The first hermits appeared here before the 10th century, living in solitude in the caves. With time, they started organising themselves into hermit communities, building increasingly larger churches, whereas the continuous growth in the number of monks resulted in the construction, during a period of over 200 years, of 24 monasteries and a great number of single chapels. Presently, just six of them are open, including the following monasteries: the Transfiguration (Grand Meteoron), Varlaam, the Holy Trinity, St. Stephen's, St. Nicholas Anapausas and Rousanou. They act as a pilgrimage centre of the Orthodox believers, and are one of the country's greater tourist attractions, visited by over a million people a year. The monastery complex at Meteora is considered one of the most precious monuments of 14th-century Byzantine art and, in 1988, it was included by UNESCO on the World Heritage List.

Wojciech Maciejowski, dr
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński
Kraków

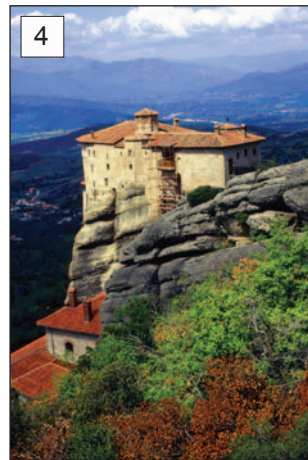
1
Klasztor Przemienienia Pańskiego czyli
Wielki Meteoron (Megálon Meteórou)

2
Klasztor Warlaam
(Varlaám)

3
Klasztor św. Mikołaja
Anapafsa
(Agíou Nikoláou Anapavsás)

4
Klasztor Russanu
(Agías Varváras)

5
Klasztor św. Trójcy (Agías Triádos)

6
Klasztor św. Stefana (Ágios Stéfanos)

Ryc. 1.
Meteora – klasztory aktualnie czynne (oprac. i fot. W. Maciejowski)

Krajobraz Meteorów
(fot. W. Maciejowski)

Katholikon w klasztorze Przemienienia
Pańskiego (fot. W. Maciejowski)

Czaszki zmarłych mnichów
w klasztorze Przemienienia Pańskiego
(fot. W. Maciejowski)

Fresk w klasztorze Warlaam
(fot. W. Maciejowski)

Nowoczesny środek transportu mnichów
do klasztoru św. Trójcy
(fot. W. Maciejowski)

Ruiny klasztoru św. Jana Chrzciciela
(fot. W. Maciejowski)